

Състояние и перспективи на българския износ на маслодайни култури

Деница Пеловска

Status and prospects of the Bulgarian export of oleaginous crops: The purpose of this report is to present, analyze and summarize the state of the trade balance of Bulgaria in industry 12 "Oil seed, oleagious fruits, grain, seed, fruit, etc". Tables and graphs are used to illustrate trends in the sector for the period 2008-2013. Export of those goods is represented quantity and value. Conclusions for the development of the sector are made.

Key words: international trade, export, trade balance

ВЪВЕДЕНИЕ

Външноикономическите връзки на страните представляват съвкупност от различни форми на взаимоотношения с други държави. Те имат научно-технически, търговски, социално-икономически, валутно и кредитно финансов характер. Особено важно значение за активното участие на страните в международното разделение на труда има външната търговия, която обхваща две направления - износ и внос. В случаите, когато стойността на износа превишава стойността на вноса, страната има положителен външнотърговски баланс и обратното. Това е така, защото чрез вноса се изразходват средства, формирани вътре в страната и се насочват към страните производители. Износът, от друга страна, привлича външни за страната парични средства, които стимулират развитието на националната икономика.

Търговския баланс може да бъде разгледан както на национално ниво, така и по отрасли и групи. В настоящия доклад е разгледана групата на маслодайните култури, която включва културните растения, които се отглеждат заради семената или плодовете им, отличаващи се с високо съдържание на мазнини. Извлечените от тези култури масла се употребяват за храна и технически цели, използват се във фармацевтичната промишленост и парфюмерията.

Посочени са характеристиките и особеностите на маслодайните семена, нивата на износа в количествен и стойностен размер за периода 2008 - 2013г. Представен е формираният търговски баланс на страната за разглежданите стоки.

Основна цел е да се установи, анализира и представи стойностният размер на търговския баланс и състоянието и тенденциите на отраслите включени в раздел 12, „Маслодайни семена и плодове; разни видове семена, семена за посев; растения за индустрията или медицината; слама и фуражи“ (международна класификация на търговските раздели).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Техническите култури имат важно икономическо и социално значение. Те се използват като суровина в промишлеността за производство на различни видове изделия. Отрасловата им структура включва отглеждането на хранително-вкусови, лекарствени, маслодайни, етерично-маслодайни и влакнодайни растения.

Групата на маслодайните култури обхваща растения, които натрупват в семената и/или плодовете си мазнини. Те от своя страна, се използват за производство на хранителни мазнини, маргарини, сапуни, безир, бои, линолеум, мушамы, изкуствен каучук, смазочни масла, козметика, лекарства, биогорива и други. Някои от растенията се използват и като втора култура за добив на фураж.

Растителните масла са най-концентрираната форма на енергия (средно 9500 кал./1гр. мазнини), което е два пъти повече отколкото енергията, която се съдържа в белтъчините и въглехидратите. В зависимост от генотипа на растението и вида на културата съдържанието на мазнини варира, както следва:

- слънчоглед –29 до 65%
- фъстъци – 47 до 55%
- соя – 15 до 25%
- рапица – 45 до 50%
- сусам – 50 до 55%
- лен – 30 до 48%
- мак – 46 до 56%
- орех – 53 до 65%
- рицин – 40% до 60%
- и др.

Условно маслодайните култури се делят на две големи подгрупи:

- едногодишни тревисти растения - слънчоглед, соя, рицин, фъстъци и др.
- многогодишни видове - маслина, обикновен орех, маслодайна палма, кокосова палма, и др.

Развитието и териториалното разположение на маслодайните култури най-силно се влияе от природно-географските фактори и по-конкретно вида на почвите и климатичните особености. Тези растения са светло- и топлолюбиви. Характерни са за регионите с мек умерен климат. Дават добра реколта при използване на плодородни и богати на хранителни вещества, влага и вода почви. Силната зависимост от почвените и климатични фактори обуславя и териториалното им разположение. Областите с най-голямо използване на площите и добив в България са Плевенска, Добричка и Врачанска.

Основна маслодайна култура в България е слънчогледът. До въвеждането му в производството (1917г.), българското население е употребявало главно мазнини от животински произход (краве и овче масло, мас и сланина). Внасяни са и ограничени количества от други растителни масла — главно зехтин и рапично масло. Растителните масла, обаче, имат важно значение за храненето на хората. Те са по-диетични и според лекарите значително по-здравословни от животинските мазнини. Поради тази причина в световен мащаб непрекъснато се увеличава потреблението им и съответно производството на маслодайни култури.

Консумацията на растителни масла в България нараства от 830гр. на глава от населението (1909г.) на 5кг. (1936г.). Потреблението продължава да се увеличава и към настоящия момент надвишава 15кг. Растящото търсене води до увеличаване на производството (предлагането) и съответно на търговията с тези стоки. Според данни на Евростат, размерът на износа на България в този сектор за 2013г. може да бъде представен в следната таблица:

Таблица 1.
Състояние на износа на стоките от група 12 за 2013г.

Код	Име на продукта	Търговски показатели					
		Стойност на износ 2013 (USD в хил.)	Търговски баланс (USD в хил.)	Годишен стойностен прираст за периода 2009-2013 (%)	Годишен количествен прираст за периода 2009-2013 (%)	Дял в съответния износ (%)	Място в съответния износ
*1201	Семена от соя, дори натрошени	4	(3,087)	(49)	(19)	0	85
*1202	Фъстъци не печени, нито претърпели друга топлинна обработка, дори обелени или натрошени	834	(10,700)	14	7	0	45
*1204	Семена от лен, дори натрошени	50	(337)	(18)	(20)	0	39
*1205	Семена от репица или рапица, дори натрошени	184,751	173,012	8	(2)	1.5	14
*1206	Семена от слънчоглед, дори натрошени	743,625	665,337	21	7	17.8	1
*1207	Други маслодайни семена и плодове, дори натрошени	13,358	9,024	19	15	0.3	44

*1208	Брашна от маслодайни семена или плодове, различни от синапено	12,057	10,239	24	11	0.6	12
*1209	Семена, плодове и спори, за посев	7,765	(3,983)	0	-	0.1	44
*1210	Шишарки от хмел, пресни или сушени, дори на дробени, смлени или под формата на гранули; прах от хмел	2,791	1,888	14	19	0.8	10
*1211	Растения, части от растения, семена и плодове, използвани главно в парфюмерията и медицината	30,784	28,513	12	7	0.9	19
*1212	Рожкови, водорасли, захарно цвекло и захарна тръстика, ядки и костилки от плодове и други растителни продукти	1,943	556	14	18	0.1	47
*1213	Слама, шума и плевка от необработени житни растения	2,044	2,039		593	0.8	20
*1214	Фуражни цвекла, репи, фуражни корени, сено, люцерна, еспарзета, детелина, фуражно зеле, фий, вълн и боб и подобни фуражни култури	2,109	1,259	51	-	0.1	32

Източник: ИТС и Евростат

Таблица 1 дава представа за количеството и стойността на маслодайните култури, които се произвеждат и изнасят от българското национално стопанство. Данните са в хиляди щатски долари. От тях става ясно, че през 2013г. най-голямо е количеството на експортираните слънчогледови семена. Следват го семената от рапицата, растенията използвани в парфюмерийната промишленост и медицината, брашната от маслодайни семена, семената за посев и т.н.

Основен принос за формиране на положителния търговски баланс на сектора имат двете водещи култури – слънчогледът и рапицата. Семената от соя, лен, фъстъците и семената за посев имат отрицателен търговски баланс, което означава, че стойността на вноса надвишава този на износа.

Общата стойност на износа за този сектор възлиза на 1 002 115 хил. долара, а търговския баланс е 873 810 хил. долара.

В периода 2008 – 2013г. най-голям износ има през 2011 г. - 1 038 310 хил. щатски долара. През 2012г. стойността на реализираните на международните пазари стоки от сектора са 720 227 хил. щатски долара. През 2013г. износа бележи значителен ръст в сравнение с предходната година, но остава по-малък от този за 2011г. Стойността му е 1 002 115 хил. долара. Посочените данни могат да се видят в следващата таблица и графиката към нея.

Табл.2. Стойност на износа на сектор 12 за периода 2008 – 2012

Година	Размер на износа (USD)	Дял от общия износ (%)	Дял от световния износ (%)
2008	459,170	2.04	0.72
2009	490,215	2.97	0.84
2010	614,362	2.98	0.91
2011	1,038,310	3.69	1.26
2012	720,227	2.7	0.78

Източник: ИТС и Евростат

Фиг.2. Стойност на изнесените стоки от сектор 12 за периода 2008- 2013

Представените Таблица 2 и Графика 1 дават ясна представа за тенденциите в сектора. Вижда се, че стойността на износа се увеличава през разглеждания период. Спад в нивото на износа има през 2012г., което се дължи на Световната финансова криза и последвалите проблеми за икономиките на

засегнатите страни. През 2013г., обаче, износа отново тръгва в посока увеличение като се стреми да достигне нивото си от 2011г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Сектора на маслодайните семена и култури се развива с бързи темпове. Ежегодно се увеличава износа на стоките в отрасъла. Търговското салдо е положително, което се дължи основно на търговията със слънчогледови семена и семена от рапица. Най-голям ръст в размера на износа през разгледания период бележат стоките от раздел 1214 Фуражни култури (51%) и раздел 1208 Брашна от маслодайни семена и плодове (24%). Най-нисък дял в световния износ имат стоките от раздел 1201 Семена от соя, при които износа възлиза едва на 4 хил. щатски долара за 2013г. Това се дължи на намаляването на площите, заети със соя и и съответно на произведеното количество. Търговското салдо на раздела е отрицателно, дела в световния износ е приблизително 0% и поставя България на 85-то място в списъка със страните, които търгуват със соеви семена. Намаляват и площите засети с фъстъци. Това се дължи на ниското качество на крайния продукт и съответно на повишения му внос от други страни. Рапицата, от друга страна, бележи ръст в производството. Тя не е взискателна към почвата и климатичните условия. Използва се за производство на биоетанол, чието търсене се е увеличило и съответно обработваемите земи засети с рапица и количеството произведено рапично масло също бележат ръст през последните години.

Важно е да се отбележи, че в света се отглеждат приблизително 1 млрд. дка маслодайни култури, като най-голяма е площта засята със соя, следвана от слънчогледа, фъстъците и рапицата. България има условия и възможности за отглеждането на по-големи количества технически култури и лекарствени растения, но вместо това обработваемите площи и производството на соя, фъстъци, лен и др. намалява. Това е проблем, който може да се дължи на спада на промишленото производство, загубата на външни пазари, ниското качество на произвежданата продукция, липсата и недостига на европейските и национални доплащания. Необходимо е да бъдат установени точните причини за ограничаване на производството на дадените култури и да бъдат взети мерки, за да продължи да се развива и разширява сектора.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Интерагротранс, Същност, особености и характеристики на техническите култури - <http://www.interagrotrans.com/tk.htm>.
- [2]. Интрастат, Комбинирана номенклатура, 2014.
- [3]. Национален статистически институт (НСИ), Износ, внос и търговско салдо на България за 2008-2013.
- [4]. International Trade Centre, Trade Competitiveness Map, 2008 – 2013.

За контакти:

Деница Пеловска - докторант, Катедра "Икономика", Факултет „Бизнес и мениджмънт“, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 0883545134, e-mail: dpelovska@uni-ruse.bg